

2. Шабовіч, М. В. Аказіянальныя словы ў беларускіх мастацкіх тэкстах 20-х гадоў XX ст.: манаграфія / М. В. Шабовіч; навук. рэд. П. А. Міхайлаў. – Мінск : Логвінаў, 2013. – 198 с.

3. Астапчык, Т. Аказіянальныя і патэнцыяльныя некадыфікаваныя прыметнікі-кампазіты: крытэрыі дыферэнцыяцыі / Т. Астапчык // Роднае слова. 2018. – № 5. – С. 43–45.

Юсаку Агура

ДА ПРАБЛЕМЫ Вывучэння СІСТЭМНЫХ АДНОСІН У ЛЕКСЦЫ

Падзел слоўніка індаеўрапейскіх моў на часціны мовы было заўважана і апісана яшчэ ў антычныя часы. Часціны мовы сталі найбольш буйнымі групамі слоў, арганізаваныя проціпастаўленнямі па марфалагічных формах. Семы, якія аб'ядноўваюць словы адной часціны мовы (класемы), у індаеўрапейскіх мовах замацаваны формамі слоў, афіксамі.

У практычных апісаннях розных моў адзначаліся і ў той або іншай ступені апісваліся такія групы слоў, як словаўтваральныя гнезды, антонімы і сінонімы і некаторыя іншыя.

У XVII–XIX стст. шмат увагі было нададзена дзярніцшам распрацоўкі тэзаўрусаў, г. зн. сістэматызаваных апісанняў лексікі, размеркаваных згодна з лагічнай схемай. Тэзаўрусы робяць відавочнымі тэматычныя групы слоў, але яны не выяўляюць уласна моўных сувязяў, якія ўтвараюць сістэмныя адносіны паміж словамі.

У другой палове XIX ст. прафесар Маскоўскага ўніверсітэта М. М. Пакроўскі выявіў, што ў групах блізкіх па сэнсе слоў адбываюцца аднолькавыя семантычныя змены. Ён адным з першых выказаў ідэю пра заканамернасць семантычных змяненняў, якая не прызнавалася многім мовазнаўцамі Захаду. Ганей за сучасных яму еўрапейскіх вучоных М. М. Пакроўскі адзначаў неабходнасць вывучэння гісторыі значэнняў не асобных слоў, а цэлых семантычных груп слоў, аб'яднаных адзінай “сферай уяўленняў”, г. зн. тых, якія адлюстроўваюць “пэўныя бакі нашага побыту або групы аднародных з'яў знешняга і духоўнага свету”. Словы такіх груп падлягаюць у розных мовах падобным семантычным зменам. Адсюль вылучаецца важнае метадалагічнае палажэнне: гісторыя семантыкі слова адной мовы можа садзейнічаць выяўленню такой гісторыі ў іншай мове [3, с. 219–220]. Семантычнае развіццё слова часта адбываецца паводле пэўных узораў і схем. Так, у многіх народаў назвы частак цела пераносяцца на асоб у грамадскіх установах; параўн.: бел. *галава* – ‘верхняя частка цела чалавека’ і ‘кіраўнік, начальнік’; яп. 頭 (галава) – ‘верхняя частка цела чалавека’ і ‘кіраўнік, правадзёр’.

М. М. Пакроўскі лічыў, што значэнне слова не ўзнікае ізалявана, а абумоўлена значэннямі іншых слоў. Ён прызнаваў сістэмны характар лексікі, якая змяняецца па пэўных законах, якія ў той час яшчэ не былі выяўлены вучонымі.

У пачатку ХХ ст. нямецкі лінгвіст Ё. Трыр распрацаваў тэорыю семантычных палёў. Поле разумеецца як раздзел слоўніка, які складаецца са слоў, што звязаны па сэнсе і пакрываюць поле падобна мазаіцы. З цягам часу колькасць слоў у полі можа мяняцца, і адпаведна пераразмяркоўваюцца паміж імі ўчасткі поля. Вылучаліся, напрыклад, семантычныя палі прыгажосці, розуму, колеру, пачуцёвых успрыняццяў і іншыя. Тэорыя Ё. Трыра атрымала развіццё ў працах яго паслядоўнікаў і крытыкаў [1, с. 251–252]. Высветлілася, што не ўсе вобласці слоўніка маюць добра выяўленую сістэму апазіцый паміж семемамі, такім чынам, не ўсе яны ўтвараюць поля. Нямецкі даследчык В. Порцыг звярнуў увагу на існаванне пастаянных суадносін некаторых слоў у маўленчай сінтагматычнай плыні: *вушы – чуць, вочы – бачыць, вагон – ехаць, бландзін – валасы* і г. д. [2].

Вывучэнне словаўтваральных радоў слоў, семантычных палёў, сінтагматычных счашленняў слоў зрабіла ўяўленне пра лексічную сістэму мовы больш ясным і акрэсленым, дазволіла распрацаваць шэраг мадэлей гэтай падсістэмы мовы.

Выказванні вучоных XIX – першай чвэрці XX ст. пра сістэмны характар лексікі стымулявалі далейшыя даследаванні ў гэтай галіне. На стаўленне сістэмнага падыходу да лексікі мовы зрабілі ўплыў нямецкія мовазнаўцы Г. Остаф, Р. Меер, Г. Штэгбер, І. Трыр, Г. Іпсен, В. Порцыг, расійскія Л. У. Штэрба, В. У. Вінарадаў, А. І. Смірніцкі, В. С. Ахманова, А. А. Уфімцава, У. Р. Гак, І. В. Арнольд, Д. М. Шмялёў, Л. А. Новікаў, Л. М. Васільеў, Н. З. Кацялова і інш.

Літаратура

1. Попова, З. Д. Общее языкознание : учебное пособие / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – 2-е изд., переработанное и дополненное. – Москва : АСТ, Восток – Запад, 2007. – 408 с.
2. Порциг, В. Членение индоевропейской языковой области / В. Порциг; перевод с нем. Л. Ю. Брауде и В. М. Лавлева; ред. и предисл. проф. А. В. Деснишквой. – М. : Прогресс, 1964. – 332 с.
3. Рагаўцоў, В. І. Агульнае мовазнаўства : вучэбны дапаможнік для студэнтаў філалагічных спецыяльнасцей устаноў, якія забяспечваюць атрыманне вышэйшай адукацыі / В. І. Рагаўцоў. – Магілёў : Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт, 2006. – 412 с.

Ірына Ялынцава

РОЛЯ КАЛАРАТЫВАЎ У СІСТЭМЕ БЕЛАРУСКІХ НАЗВАЎ ПТУШАК

У большасці арнітонімаў* знайшла сваё адлюстраванне колеравая характарыстыка птушак. Само па сабе гэта натуральна, паколькі значная іх (птушак) частка мае самую разнастайную, у многіх выпадках шматкаля-

---

* *Арнітонім* (ад грэч. *ornis (ornitos)* ‘птушка’, *onima* ‘імя, назва’) – намінатыўная адзінка, прадстаўленая словам або спалучэннем слоў, якая служыць для выдзялення, індывідуалізацыі і ідэнтыфікацыі названай птушкі сярод іншых птушак [2, с. 11].